

Abstrakty

Wykłady plenarne

Paweł Rutkowski, **Korpus Polskiego Języka Migowego jako podstawa prac leksykograficznych**

Korpus Polskiego Języka Migowego (KPJM) to efekt kilkuletnich prac zespołu Pracowni Lingwistyki Migowej Uniwersytetu Warszawskiego (PLM UW). Polski język migowy (PJM) rozwija się nieprzerwanie od drugiej dekady XIX wieku, jednak do niedawna językoznawcy wiedzieli niewiele o jego właściwościach leksykalno-gramatycznych. Podstawowym problemem w badaniach lingwistycznych nad komunikacją głuchych Polaków jest to, że PJM (podobnie jak inne języki migowe) nie jest utrwalany w formie pisemnej, a zatem badacze nie mogą korzystać w swych pracach z danych już dostępnych (tekstów). KPJM jest próbą wypełnienia tej luki materiałowej. Ma on formę stale rozbudowywanej bazy danych zawierającej pliki video rejestrujące wypowiedzi głuchych użytkowników PJM z całej Polski. Warto odnotować, że jest to obecnie jeden z dwóch największych zbiorów tego typu na świecie – obok tworzonych w Hamburgu korpusu DGS (Deutsche Gebärdensprache), czyli niemieckiego języka migowego.

Aby w pełni wykorzystać potencjał KPJM, niezbędna jest jego szczegółowa anotacja, czyli przypisanie poszczególnym fragmentom nagrań filmowych interpretacji leksykalno-gramatycznej. Filmy są zatem segmentowane, lematyzowane, tłumaczone na polszczyznę, znakowane pod względem różnych cech gramatycznych i transkrybowane za pomocą symboli HamNoSys. Jako narzędzie anotacji PLM UW wykorzystuje oprogramowanie iLex, a cały proces musi być wykonywany ręcznie, gdyż – inaczej niż w wypadku tekstów pisanych – danych video nie sposób poddać analizie zautomatyzowanej. Skompletowanie oraz odpowiednie opracowanie reprezentatywnego i zróżnicowanego zestawu danych migowych w formie zbioru, który można przeszukiwać komputerowo, otwiera zupełnie nowe możliwości prowadzenia badań nad PJM.

Celem niniejszego wystąpienia jest przedstawienie ogólnej charakterystyki KPJM i jego dotychczasowych zastosowań w pracach leksykograficznych o charakterze empirycznym. Na szczególną uwagę zasługuje w tym kontekście kwestia frekwencji leksykalnej w PJM. Dane tego typu zostały dotychczas opracowane dla zaledwie kilku języków migowych – m.in. dla amerykańskiego języka migowego, nowozelandzkiego języka migowego, brytyjskiego języka migowego, australijskiego języka migowego i słoweńskiego języka migowego. Podstawy empiryczne tych badań wahały się od 100 000 (NZSL) do zaledwie 4000 jednostek tekstowych (ASL). W niniejszym wystąpieniu przedstawione zostaną podstawowe informacje na temat analizy frekwencyjnej KPJM, czyli źródła znacznie obszerniejszego niż wszelkie wykorzystywane wcześniej zbiory danych migowych.

O wykładowcy:

Paweł Rutkowski – doktor językoznawstwa, założyciel i kierownik Pracowni Lingwistyki Migowej Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Jego zainteresowania badawcze dotyczą głównie składni języków naturalnych, ze szczególnym uwzględnieniem polszczyzny i polskiego języka migowego (PJM). Był inicjatorem projektu stworzenia Korpusu Polskiego Języka Migowego. Jest autorem lub współautorem ponad stu publikacji naukowych i podręczników, w tym kilkudziesięciu opublikowanych w wydawnictwach międzynarodowych. Beneficjent wielu nagród, grantów i stypendiów, m.in. przyznanych przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Narodowe Centrum Nauki, Fundację Fulbrighta, Fundację Kościuszkowską, DAAD, tygodnik "Polityka", Fundację im. Stefana Batorego. Odbył staże naukowe w USA (Uniwersytet Yale, Wayne State University) oraz w wiodących ośrodkach europejskich (Oksford, Madryt, Poczdam). Od 2012 r. jest członkiem Polskiej Rady Języka Migowego przy Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Piotr Żmigrodzki, **Wielki słownik języka polskiego PAN (2006-2018) – doświadczenia i wnioski**

W sierpniu 2018 roku skończył się kolejny etap prac nad *Wielkim słownikiem języka polskiego PAN*. Łącznie z okresem przygotowawczym trwają one już ponad 12 lat, nastąpi więc odpowiedni czas na ogólniejsze spojrzenie na dotychczasowy proces tworzenia słownika. W pierwszej części wykładu przedstawię w sposób syntetyczny najważniejsze dotychczasowe osiągnięcia zespołu w zakresie merytorycznym, organizacyjnym i czysto technicznym, w części drugiej, obszerniejszej – refleksje dotyczące organizacji prac leksykograficznych, zarządzania zespołem, a także wnioski i postulaty dla przyszłych prac słownikarskich, również dalszej pracy nad WSJP PAN, oraz uwagi na temat roli leksykografa we współczesnym świecie i pozycji słownika narodowego w stosunku do innych prac naukowych w zakresie językoznawstwa polonistycznego.

O wykładowcy:

Piotr Żmigrodzki – językoznawca, profesor nauk humanistycznych, pracujący w Instytucie Języka Polskiego

Polskiej Akademii Nauk (w latach 2008–2016 był jego dyrektorem). Redaktor naczelny czasopisma „Język Polski”, zastępca przewodniczącego Zarządu Głównego Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, członek Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN i Komitetu Językoznawstwa PAN. Od dłuższego czasu zajmuje się głównie metaleksykografią i leksykografią języka polskiego, pełni funkcję redaktora naukowego *Wielkiego słownika języka polskiego PAN*, opracowywanego sukcesywnie od 2006 roku. Wydał też trzy słowniki synonimów (m.in. *Mały słownik synonimów*, 1998) i dwa słowniki ortograficzne (m.in. *Leksykon ortograficzny*, 2001), podręcznik akademicki *Wprowadzenie do leksykografii polskiej* (2003, 2005, 2009) i monografię *Słowo – słownik – rzeczywistość* (2008). Jest autorem blisko 200 publikacji, również z dziedziny składni i semantyki współczesnego języka polskiego, teorii i metodologii językoznawstwa.

Referaty

Ewa Białek, **Siatka haseł w projekcie przekładowego słownika dyplomatycznego**

Temat wystąpienia dotyczy kształtowania siatki haseł współczesnego słownika typu przekładowego z zakresu dyplomacji i polityki zagranicznej. Badania stanowią część projektu leksykograficzno-przekładowego pt. „Dyplomacja i polityka. Rosyjsko-polska sonda słownikowa”. Wyrazy hasłowe dla słownika ekscerpowane są ze współczesnych tekstów (dyplomatycznych i okołodyplomatycznych). Przyjęto, że właśnie tekst, jako podstawa źródłowa, określi zawartość artykułu hasłowego oraz ukształtuje listę preferowanych haseł. W wystąpieniu zostaną poruszone następujące problemy: a) wiarygodność i obiektywność hasłownika tworzonych w oparciu o tekst; b) frekwencja wyrazu hasłowego jako podstawa kwalifikacji; c) zestaw tekstów źródłowych oraz kierunek słownika dwujęzycznego a lista haseł; d) hasłownik przygotowywanego słownika a siatki haseł w innych pracach: zazębianie się, ewentualne różnice. By uniknąć przypadkowości i zminimalizować subiektywność w doborze wyrazów hasłowych, ich selekcja prowadzona jest w oparciu o kryterium kwantytatywne. Zgromadzony materiał badawczy (wybrane fragmenty) zostanie porównany z hasłownikami dostępnych słowników dwujęzycznych z językiem rosyjskim „na wejściu”, opartych na źródłach mieszanych (tekstach, glosariuszach, innych słownikach), a także wybiórczo z siatką haseł jednojęzycznych leksykonów dyplomatycznych (prace rosyjskie i polskie).

Diana Blagoeva, **Wokół koncepcji słownika neologizmów języka bułgarskiego**

Referat przedstawia ogólną koncepcję oraz organizację prac nad najnowszym słownikiem neologizmów języka bułgarskiego, nad którym pracuje zespół leksykografów z Instytutu Języka Bułgarskiego Bułgarskiej Akademii Nauk. Dzieło to jest kontynuacją dwóch poprzednich słowników neologizmów bułgarskich wydanych w r. 2001 i 2010. Skrótowo zostanie przedstawiona idea słownika neologizmów oraz miejsce tego typu słowników w leksykografii bułgarskiej (na tle rozwoju neografii słowiańskiej). Zostaną omówione podstawowe założenia koncepcji słownika odnoszące się do: typów neologizmów włączanych do słownika; zasad doboru materiału leksykalnego (dołączane do słownika jednostki są oceniane ze względu na stopień ich uzualizacji i na perspektywy ich utrwalenia w systemie językowym); sposobów chronologizacji powstania nowych słów; kryteriów ustalania neologiczności; źródła ekscerpcji materiału (słownik jest oparty na specjalnie sporządzonym elektronicznym korpusie tekstowym). Przedstawiona zostanie również mikrostruktura słownika. W referacie zwraca się uwagę na to, że chociaż słownik ma przede wszystkim charakter dokumentacyjny, posiada też pewne cechy słownika normatywnego i w związku z tym będzie pożyteczny nie tylko jako źródło informacji na temat innowacji leksykalnych w języku bułgarskim, ale również ze względu na kodyfikację najmłodszej leksyki bułgarskiej.

Anna Cegiełka, **Słownik jako tekst kultury określonego okresu – na przykładzie wybranych słowników języka angielskiego**

Celem referatu jest ukazanie powiązania koncepcji słownika i zawartości haseł słownikowych z panującą w danym okresie sytuacją kulturową. Na przykładzie czterech słowników: siedemnastowiecznego, osiemnastowiecznego, słownika z przełomu dziewiętnastego i dwudziestego wieku oraz słownika współczesnego ukażą związek rozwiązań leksykograficznych z momentem kulturowo-dziejowym Anglii (efekty rozkwitu renesansu, początek naukowej leksykografii, Anglia imperialna, angielski jako język światowy). Na podstawie autorskiej refleksji towarzyszącej tworzeniu słowników prześledzę ewolucję myśli leksykograficznej (od pojawienia się definicji wyrazu poprzez jej stopniowe wzbogacanie), a także zmieniające się założenia dotyczące funkcji, którą ma spełniać słownik.

Artur Czesak, **Wyrazy polskie w thesaurusie Georga Henischa (1616). Rekonesans**

W maju minęło 400 lat od śmierci wybitnego niemieckiego uczonego – matematyka i medyka oraz leksykografa urodzonego w Bardejowie (Bartfeld). Wydał on jeden zaledwie tom monumentalnego *Teütsche Sprach und Weißheit – Thesaurus linguae et sapientiae Germanicae in quo vocabula omnia Germanica, tam rara, quam communia, cum suis Synonymis, derivatis, phrasibus, compositis, epithetis, proverbiis, antithetis, continentur, & Latine ex optimis quibus[ue] autoribus redduntur, ita, ut hac nova & perfecta methodo quilibet cum ad plenam utriusq[ue] linguae cognitionem, tum rerum prudentiam facile & cito pervenire possit; Adiectae sunt quoq[ue] dictionibus plerisq[ue] Anglicae, Bohemicae, Gallicae, Graecae, Hebraicae, Hispanicae,*

Hungaricae, Italicae, Polonicae. Pars Prima, Augustae Vindelicorum (1616), obejmujący litery A–G. Wybuch wojny trzydziestoletniej i śmierć autora uniemożliwiły ukończenie dzieła. Słownik ten, nieobecny w polskich bibliografiach, nie był przedmiotem szczegółowego opisu. Referat ma na celu opisanie polskich jednostek leksykalnych znajdujących się w słowniku, umiejscowienie ich względem wcześniejszych dzieł leksykograficznych z materiałem polskim oraz próbę zrekonstruowania ich pochodzenia, wpływów dialektalnych (?), przyczyn błędów zapisu.

Wanda Decyk-Zięba, Izabela Stapor, Monika Kresa, Alina Kępińska, **Etymologia w dydaktyce uniwersyteckiej: *Dydaktyczny słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego***

Wiadomości z zakresu etymologii na polonistycznych studiach uniwersyteckich wchodzi najczęściej w zakres innych przedmiotów: wprowadzenia do językoznawstwa diachronicznego, gramatyki historycznej języka polskiego, historii języka polskiego czy leksykologii. Z treściami nauczania z zakresu językoznawstwa diachronicznego, zdobywanymi na różnych etapach kształcenia polonistycznego, powiązany jest opracowywany w Zakładzie Historii Języka Polskiego i Dialektologii UW *Dydaktyczny słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego* (DSEHJP). W wystąpieniu przedstawimy genezę słownika i jego zasady redakcyjne (dobór haseł, strukturę artykułów hasłowych, źródła). Słownik – dostępny (on-line) – jest współtworzony przez studentów, prace nad nim rozpoczęły się w tym roku akademickim. Uczestnicząc w projekcie, studenci studiów polonistycznych zdobywają i pogłębiają wiedzę z zakresu leksykografii, etymologii, językoznawstwa historyczno-porównawczego. Projekt stanowi kontynuację prac związanych z wydaniem w roku 2008 *Glosariuszem staropolskim. Dydaktycznym słownikiem etymologicznym*, tytuł nawiązuje do *Wielkiego słownika etymologicznego-historycznego języka polskiego* Krystyny Długosz-Kurczabowej.

Julia Domitrac, **Słownik polszczyzny Gródka Podolskiego – założenia metodologiczne**

Opracowanie słownictwa gwary Gródka Podolskiego (z uwzględnieniem gwary wsi okolicznych, związanych z miasteczkiem wieloma więzami) pozwoli na pokazanie stanu polszczyzny małomiasteczkowej z przełomu XX–XXI wieku, co uzupełni dotychczasową wiedzę o polskim słownictwie kresowym. W niniejszym referacie przedstawiam główne założenia metodologiczne i omawiam niektóre trudności związane z opracowaniem leksykograficznym gwary.

Ewa Dulna-Rak, **Zainteresowania leksykograficzne polskiego reformatora teatru Juliusza Osterwy**

W referacie zostanie zaprezentowana nieznaną do tej pory i niepublikowaną część twórczości wielkiego myśliciela teatralnego w dwudziestolecie międzywojennym, ponadto aktora i reżysera Juliusza Osterwy. Artysta wykazywał ogromne zainteresowanie językiem polskim. Gromadził słowniki języka polskiego (miał ich duży zbiór), które stanowiły dla niego inspirację do tworzenia własnych słowników z różnych dziedzin, m.in. teologicznej, filozoficznej, muzycznej i – co oczywiste – teatralnej. Próbował również napisać nową gramatykę języka polskiego. Przekazywał ponadto liczne sugestie dotyczące nowych leksemów w języku polskim. Autorka przedstawi liczne opinie i uwagi Osterwy na temat słowników, prezentowane na łamach diariuszy i raptularzy, przyczyny i cel tworzenia słowników z tak wielu dziedzin i recepcję tego działania w środowisku zawodowym wybitnego artysty.

Gabriela Dziamska-Lenart, ***M. Arcta słownik frazeologiczny (wyd. 1928 i 1934) jako źródło do badań frazeologii polskiej 1. poł. XX wieku***

Pod nazwą słownika wymienioną w tytule mego wystąpienia, zawierającą nazwisko zasłużonego w 1. poł. XX wieku warszawskiego wydawcy (Michała Arcta), kryje się trzecie i czwarte wydanie *Słowniczka frazeologicznego. Poradnika dla piszących* z 1899 roku Antoniego Krasnowolskiego (1855–1911). Drugie (poprawione) wydanie tego pierwszego polskiego słownika odnotowującego utrwalone związki wyrazowe ukazało się w 1907 roku, a po śmierci autora jego dzieło zostało znacznie poszerzone przez Henryka Gallego (1872–1948), polonistę, literaturoznawcę, który redagował również *M. Arcta Słownik ilustrowany języka polskiego*. Ponieważ koncepcja frazeologii A. Krasnowolskiego była już przedmiotem zainteresowania w kilku opracowaniach metaleksykograficznych, w swym referacie pragnę ustalić i ocenić wkład Henryka Gallego w rozwój polskiej myśli frazeologicznej. Zwracam uwagę przede wszystkim na zmiany ilościowe i jakościowe wprowadzone w trzecim wydaniu pierwszego polskiego słownika frazeologicznego, porównuję listę haseł i definicje zarejestrowanych frazeologizmów. Przeprowadzone analizy mają na celu ukazanie bogactwa zasobu frazeologicznego polszczyzny dwudziestolecia międzywojennego, rzadko dotychczas badanego.

Piotr Fliciński, **Pozasłownikowy wariant frazeologiczny – (nie)przypadkowy normatywizm?**

W wystąpieniu chciałbym przedstawić zagadnienie zapowiedziane w tytule przy wykorzystaniu własnej bazy danych z zakresu wariantowości frazeologicznej. Polszczyzna – tak współczesna, jak i wieków wcześniejszych – daje wiele przykładów użycia wielowyrzowców, które z perspektywy normatywnej oceniane byłyby jako innowacje językowe i często w efekcie – uznane za błędy językowe. Szczegółowa obserwacja materiału frazeologicznego raczej kieruje w stronę interpretacji tego zjawiska jako znacznego rozszerzenia zasobu zaaprobowanych przez użytkowników języka wariantów związków frazeologicznych.

Najważniejsze jednak z tej perspektywy opisu zbioru frazeologizmów będzie zaprezentowanie przypuszczalnego wpływu drukowanych słowników (frazeologicznych i ogólnych) na ten stan postrzegania tzw. form kanonicznych związków frazeologicznych (inwariantu podstawowego i użyć zaaprobowanych w normie).

Anna Grzeszak, **Komu i do czego miały być potrzebne renesansowe słowniki wielojęzyczne?**

Renesans to szczególny okres w historii leksykografii wielojęzycznej – nigdy wcześniej ani później w Europie nie były tak popularne ogólne słowniki obejmujące wyrażenia kilku, kilkunastu czy nawet kilkudziesięciu języków. Wśród wydawanych wówczas opracowań tego typu dominowały słowniki trój- i czterojęzyczne, zwykle zawierające informacje o językach używanych w regionie, w którym się ukazywały. Publikowano jednak również prace gromadzące słownictwo większej liczby języków, i to języków, którymi posługiwano się w różnych częściach kontynentu. Najbardziej znanymi słownikami tego typu są rozszerzone wersje *Dictionarium* A. Kalepina, z których najobszerniejsza była jedenastojęzyczna. Do grupy takich słowników należą jednak również mniej popularne w Polsce rozszerzone wydania *Introito e porta*, nomenklatory H. Juniusa, słowniki H. Decimatora, F. Vrančićia, H. Megisera, P. Lodereckera czy *Ductor in linguas* J. Minsheu. W jakim celu tworzone słowniki z tak dużą liczbą języków? Kto miał być ich odbiorcą? Czy zakładano, że użytkownicy będą czerpać z takich słowników wiedzę o wszystkich zarejestrowanych językach? Czy może wielojęzyczność miała być przede wszystkim sposobem na poszerzenie grona potencjalnych użytkowników?

Historycy leksykografii wysuwali przypuszczenia na temat celów lub użyteczności niektórych renesansowych słowników wielojęzycznych, nie badano jednak tych kwestii dokładnie. Jednym ze sposobów, by sprawdzić, jakie były zakładane cele dawnych słowników, jest analiza treści ich przedmów. W referacie zostaną przedstawione wyniki takiej analizy. Uwzględniono słowniki ogólne, które ukazały się w Europie w latach 1501–1600 i które zawierają materiał co najmniej pięciu języków.

Agata Hącia, **Czego użytkownicy polszczyzny oczekują od słowników (języka polskiego)?**

Celem referatu będzie przedstawienie wyników analizy reprezentatywnego materiału badawczego, zgromadzonego na potrzeby grantu MKiDN „Postawy wobec języka” (program „Obserwatorium Kultury” 2016–2017), pod kątem roli, jaką współcześni użytkownicy języka przypisują słownikom (i podobnym źródłom wiedzy) w rozstrzygnięciu wątpliwości językowych. Materiał będący podstawą analizy stanowią różnorodne i powstałe spontanicznie wypowiedzi na temat języka (listy do instytucji, listy i SMS-y do Polskiego Radia, listy do poradni językowych, wypowiedzi na Facebooku, wypowiedzi na forach internetowych, dyskusje pod artykułami, wypowiedzi na blogach).

Pytania, na które będę chciała znaleźć odpowiedzi (i je przedstawić), dotyczą przede wszystkim: 1. tego, jak często użytkownicy języka traktują informacje leksykograficzne jako źródło rozstrzygające wątpliwości normatywne; 2. typu zagadnień, których objaśnienia użytkownicy języka szukają przede wszystkim w słownikach; 3. porównywania i wartościowania źródeł leksykograficznych przez autorów analizowanych wypowiedzi; 4. sposobu konceptualizacji źródeł leksykograficznych, dającego się zaobserwować w badanym materiale.

Wydobyte informacje chciałabym przedstawić jako głos w dyskusji na temat normy językowej (jej społecznego usytuowania, oczekiwań i niejasności z nią związanych) i jej kodyfikacji.

Mariola Jakubowicz, **Słownik prastłowiński w nowej szacie**

Słownik prastłowiński ukazuje się od roku 1974 i dotychczas jedyną wersją była tradycyjna wersja papierowa. W 2017 roku, dzięki uzyskaniu grantu z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, rozpoczęto prace nad wersją elektroniczną kolejnego, to jest XI-tego tomu. W moim referacie zostanie przedstawiony szczegółowy plan prac. Skoncentruję się na innowacjach, które będą możliwe dzięki wdrożeniu postaci cyfrowej słownika. Wersja cyfrowa da między innymi możliwość bardziej wyczerpującego niż do tej pory przedstawiania materiału dowodowego (np. gwarowego), na podstawie którego dokonywana jest rekonstrukcja. Umożliwi też udostępnienie wiadomości, które do tej pory były pomijane ze względu na rekonstrukcyjny charakter słownika, a które mogą okazać się przydatne np. czytelnikom zainteresowanym rozwojem semantycznym. Możliwe będzie także wprowadzenie, obok wersji polskiej, wersji rosyjskojęzycznej i angielskojęzycznej. Ta innowacja będzie dotyczyć opisowych części definicji hasłowej. W referacie opis innowacji będzie zilustrowany przykładami obecnie opracowywanych haseł.

Kacper Kardas, **Nieznany prekursor Słownika staropolskiego: kilka słów o pewnym rękopisie J. Łosia**

Rękopiśmienny słownik terminów związanych z pokrewieństwem i powinowactwem dla języka staropolskiego został przez Jana Łosia skompilowany w roku 1914 na podstawie dostępnych podówczas ekscerptów. Nie do końca znane jest jego pierwotne przeznaczenie – z jednej strony ślady jego wykorzystania odnajdujemy w jednej z prac Łosia opublikowanej w tym samym roku w „Języku Polskim” (*Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa w dawnej Polsce*), z drugiej zaś jego konstrukcja może sugerować, iż była to próba (jedna z wielu) praktycznej realizacji założeń powstającego w Krakowie *Słownika staropolskiego*. W toku wykładu zostanie przedstawiona mikrostruktura słownika, a jej elementy

zostaną zestawione z postulatami metodologicznymi wyrażonymi przez Jana Łosia w opublikowanym w 1918 r. w „Roczniku Slawistycznym” tekście *O przyszłym Słowniku staropolskim* oraz z ostatecznym kształtem słownika, który jest współcześnie wykorzystywany przez badaczy języka. Prezentowana analiza powinna pozwolić choć częściowo naświetlić rolę, jaką to opracowanie pełniło w procesie powstawania *Słownika staropolskiego*, oraz dodać kilka nieznanych dotąd cegiełek wiedzy o historii jedynej dotąd ukończonego w Polsce dużego słownika historycznego. Ponieważ przechowywany w Bibliotece Śląskiej rękopis nie wydaje się znany szerszym kręgom językoznawczym, wystąpienie zakłada także jego krótką charakterystykę.

Dorota Kołodziej, Katarzyna Jasińska, Magdalena Klapper, **Słowniki łacińskie oraz łacińsko-niemieckie z polskimi glosami z przełomu XV–XVI w. i ich miejsce w historii polskiej leksykografii**

XV-wieczne zabytki leksykograficzne notujące polskie słownictwo to przede wszystkim słowniki przekładowe – zbiory łacińsko-polskich par wyrazów, np. *Wokabularz trydencki*. Zachowały się również słowniki łacińskie i łacińsko-niemieckie (oraz kompilacje oparte na tych tekstach) m.in. *Magnae derivationes* Hugutia z Pizy, *Lucianus* Henryka z Ratzybony, *Vocabulista* Bertolda z Eisenach, *Brevilogus*, *Vocabularius ex quo* z glosami polskimi doraźnie dopisywanymi do niektórych haseł. W poszczególnych rękopisach znajduje się od kilku do kilkuset polskich wyrazów. W 2. poł. XV w. do użytku trafiły drukowane edycje słowników *Brevilogus* i *Vocabularius ex quo*. W inkunabule *Vocabularius ex quo* z 1490 r. na przełomie XV i XVI w. dopisano polskie odpowiedniki do ponad 3000 haseł. Bartłomiej z Bydgoszczy, który w 1532 r. opracował rękopiśmienny glosowany słownik łaciński, w 1544 r. opatrzył polskimi glosami 11000 haseł drukowanego *Brevilogu* w redakcji Reuchlina. W czasie gdy powstawały najobszerniejsze zbiory polskich glos w słownikach jednojęzycznych, pojawiały się już drukowane leksykony zawierające systematyczne zestawienie niemieckich i polskich odpowiedników haseł łacińskich – Jana Murmeliusza i Franciszka Mymera, poprzedzając ukazanie się łacińsko-polskich słowników Jana Mączyńskiego i Grzegorza Knapkiego. Na przełom XV i XVI w. przypadł zatem okres przejściowy między średniowiecznymi początkami leksykografii w Polsce a jej rozkwitem w renesansie. Celem referatu będzie przedstawienie łacińsko-niemieckich słowników z glosami polskimi, a szczególnie zabytków określanych w pracach historycznojęzycznych jako „rozariusze” i „słowniczek poznański”. Dotąd przedmiotem badań było głównie polskie słownictwo poświadczane w tych źródłach. Tym razem poszczególne przekazy porównywane będą pod względem układu i treści podstawy łacińskiej, co pozwoli na zaproponowanie uściśleń terminologicznych dotyczących opisu tych zabytków.

Emilia Kubicka, **Tzw. ekwiwalenty słownikowe a rzeczywistość tłumaczenia – dwa różne światy?**

Słowniki dwujęzyczne są jednym z najpopularniejszych i najczęściej wykorzystywanych typów słowników, głównie w nauce języków obcych. W początkowych jej etapach traktowane jako wyrocznia, bywają postrzegane jako autorytety również w ocenie tłumaczenia, co prowokuje pytania o ich wiarygodność.

W wystąpieniu zostaną ukazane dwie różne rzeczywistości – leksykograficzna i przekładowa. Otworzą je rozważania dotyczące sposobów – czasem skrajnie różnych – postrzegania leksykografii dwujęzycznej przez wydawców, leksykografów i przekładoznawców. Następnie zostaną ukazane niemieckie ekwiwalenty polskich wyrażeń quasi-narzędniowych (typu *doświadczonym głosem, szybkim krokiem*): 1. słownikowe (w słownikach polsko-niemieckich) i 2. tekstowe (na materiałach korpusu równoległego). W omówieniu dysproporcji między tymi obrazami pomocne okażą się m.in. pojęcia jednostki tłumaczeniowej oraz tzw. tłumaczenia dosłownego.

W przekładoznawstwie w związku z nieprzystawaniem tradycyjnych słowników dwujęzycznych do rzeczywistości tekstowej pojawiła się idea stworzenia słowników przekładowych, mających charakter dokumentacyjny, których założenia zostaną pokrótce przedstawione. W praktyce przekładowej jednak oba typy słowników mają ograniczone zastosowanie: dwujęzyczne są niepraktyczne, ponieważ ukazują tylko ułamek możliwych rozwiązań, przekładowe – ponieważ ukazują ich za dużo, często zbyt uwikłanych w kontekst. Autorka stoi na stanowisku, że zamiast tworzyć nowy typ słowników warto propagować (również, a może przede wszystkim w szkole) podejście osadzone w praktyce tłumaczeniowej – słowniki dwujęzyczne stanowią pierwszą pomoc w zrozumieniu odniesienia danego wyrażenia, sugerują tylko możliwe rozwiązania, ale nie zmykają innych, tłumaczenie jest bowiem działaniem na tekstach, a nie na systemach językowych.

Beata Kuryłowicz, **Obraz polskiej nauki pierwszej połowy XVIII wieku w świetle *Nowego dykjonarza* Michała Abrahama Troca**

Nowy dykjonarz Michała Abrahama Troca to największe osiągnięcie polskiej leksykografii XVIII wieku, a jednocześnie niezwykle cenne źródło dla współczesnych badań historycznojęzycznych, zawierające wiarygodny, reprezentatywny dla stanu ówczesnej polszczyzny materiał językowy.

Wyjątkowe miejsce wśród zebranych przez Troca wyrazów zajmuje słownictwo naukowe, specjalistyczne, techniczne, po raz pierwszy w historii polskiej leksykografii wprowadzone do słownika. Na ważką rolę tej grupy leksemów w dziele wskazuje już sam tytuł: *Nowy dykjonarz, to jest mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych, przestrogi gramatycznych, lekarskich, matematycznych,*

fortyfikacyjnych, żeglarskich, łowczych i inszym naukom przyzwoitych wyrazow przez Michała Abrahama Troca, warszawianina.

Troc, leksykograf świadomy ważkiej roli języka w kulturze narodu, umieszczając w swoim *Mowniku* terminologię naukową, opatrzoną nowoczesnymi czy wręcz innowacyjnymi jak na ówczesne czasy kwalifikatorami, pragnął dowieść, że kolektywna myśl, stan mentalny społeczeństwa polskiego, osiągnięcia polskiej nauki, o której z powodzeniem można pisać po polsku, są wysokiej próby. W przedmowie do *Nowego dykcjonarza*, zatytułowanej *Łaskawy Czytelniku*, tłumaczył:

„Masz w nim, Łaskawy Czytelniku, trzech językow wybory, i nie tylko potocznej mowy słowa i przysłowia, ale też i różnych nauk wyrazy. Dowiodą zazdrościwym niedowiarkom, że się polska wymowa i w najgłębsze śmieie zapuścić może nauk skrytości. Z mowy bowiem poznać jakiej kto głowy, a z języka jakich narod w naukach postępkow”. (k. a4r)

Sprawdzenie, jaki obraz polskiej nauki (które dziedziny naukowe znajdują odzwierciedlenie w leksyce zarejestrowanej w słowniku, jak liczna jest ich reprezentacja itp.) rysuje się na podstawie terminologii naukowej – najbardziej charakterystycznego wykładnika stylu naukowego – zgromadzonej przez Troca, wydaje się interesującym i ważkim zadaniem badawczym. Początki stylu naukowego związane są z wiekiem XVI, a językiem nauki w w. XVI, XVII i jeszcze w 1. połowie XVIII wieku była łacina, stąd też nie mniej istotne jest zbadanie struktury terminologii naukowej pod względem formalnym i semantycznym, m.in. mechanizmów tworzenia jednostek leksykalnych (zapożyczenia, derywacja słowotwórcza, semantyczna i składniowa), sposobów definiowania znaczeń terminów naukowych, a także ich żywotności w dyskursie naukowym.

Tadeusz Lewaszkiwicz, **Słownik języka polskiego pod redakcją Tadeusza Lehra-Spławińskiego (1938–1939) jako słownik porównawczy języków słowiańskich**

Trzaski, Everta i Michalskiego słownik języka polskiego (t. 1: A-K, t. 2: L-Naukowy) T. Lehr-Spławiński wydawał w latach 1938–1939. Prace nad słownikiem trwały od 1935 r. Hasła wstępnie redagowali studenci polonistyki i slawistyki z UJ (np. F. Sławski, Z. Kempf) oraz młodzi naukowcy (np. S. Urbańczyk). Do artykułów hasłowych wprowadzano odpowiedniki z różnych języków słowiańskich. Wydaje się, że w związku z pracą nad słownikiem T. Lehr-Spławiński przygotował znany artykuł o polskich wyrazach pochodzenia prasłowiańskiego (*Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie polskim*, [w:] *Studia historyczne ku czci St. Kutrzeby*, t. 2, Kraków 1938, s. 469–481). Przedmiotem referatu będzie charakterystyka ilościowa i ocena słowiańskiego materiału leksykalnego zawartego w słowniku zredagowanym przez T. Lehra-Spławińskiego.

Karolina Lisczyk, **Czasowniki oznaczające efektywność akcji w świetle ustaleń leksykograficznych**

Przedmiotem mojego zainteresowania chciałabym uczynić klasę czasowników, których znaczenie odnosi się do efektywności akcji. Przegląd literatury przedmiotu prowadzi do wniosku, że choć termin *efektywny* funkcjonuje od lat w terminologii językoznawczej (zarówno w opracowaniach z zakresu słowotwórstwa, jak i dotyczących klasyfikacji rodzajów akcji), brak jasno określonych kryteriów semantycznych pozwalających grupować leksemy w obrębie tej klasy. W swoim wystąpieniu przyjrę się stosowanemu w wybranych słownikach współczesnego języka polskiego (SJPD, ISJP, USJP, WSJP) strategiom definiowania czasowników uznawanych przez badaczy za efektywne (są to przede wszystkim formacje dewerbalne, modyfikujące znaczenie wnoszone przez podstawę, np. czasowniki z prefiksami *wy-*, *o(b)-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, por. *wygolić*, *obrewidować*, *odczyścić*, *nadciąć*, *podleczyć*). Przegląd ten pozwoli odpowiedzieć na pytanie, jakie cechy semantyczne są szczególnie podkreślane w eksplikacjach leksykograficznych tych czasowników, a pośrednio również pomoże zbliżyć się do odpowiedzi na pytanie, jakie są granice zbioru czasowników oznaczających efektywność.

Anetta Luto-Kamińska, **Leksykografia historyczna w kontekście badań historycznojęzykowych (na przykładzie Słownika polszczyzny XVI wieku)**

Ścisłe zależności, jakie wiążą leksykografię historyczną i językoznawstwo diachroniczne, wydają się oczywiste. W referacie przedstawię dwukierunkowość owych zależności na przykładzie *Słownika polszczyzny XVI wieku*. Wiadomo, że wiedza historycznojęzykowa wykorzystywana jest na każdym kroku tworzenia słownika języka dawnego. Należy jednak zwrócić uwagę również na aspekt oddziaływania tego typu dzieła leksykograficznego na stan wiedzy z zakresu lingwistyki diachronicznej.

Dla artykułu hasłowego w SPXVI wprowadzam pojęcie „opracowanie monograficzne o charakterze leksykograficznym”. W wystąpieniu przedstawię formalną strukturę leksykograficznej monografii hasła, a następnie skupię się na zagadnieniach szczegółowych. Wskażę realne możliwości wykorzystania poszczególnych elementów owej struktury do potwierdzania lub obalania stawianych wcześniej hipotez oraz formułowania nowych uściśleń historycznojęzykowych. Elementy opisu poszczególnych haseł w układzie przekrojowym mogą posłużyć jako obszerna, uporządkowana baza materiałowa do badań z zakresu fonetyki, fleksji, słowotwórstwa i frazeologii, zaś hasła formalne i wybrane hasła pełnoznaczne – również do badań z obszaru składni.

Marek Ławreszuk, Anna Rygorowicz-Kuźma, Jarosław Charkiewicz, Piotr Makal, **Opracowanie definicji w słowniku polskiej terminologii prawosławnej**

Polska terminologia prawosławna nie doczekała się kompleksowego opracowania. W roku 2017 rozpoczęła się praca grupy badawczej, której zadaniem jest opracowanie słownika terminologicznego. Jednym z istotnych zagadnień stojących przed grupą badawczą jest określenie struktury artykułu hasłowego, a w szczególności wybór i adaptacja norm definicyjnych. Niniejsze wystąpienie ukazuje przykładowe definicje hasłowe, wskazując jednocześnie specyfikę terminologiczną badanego słownictwa oraz trudności pojawiające się w trakcie pracy nad definicjami.

Marek Łaziński, **Tagowanie par aspektowych w korpusie – przesłanki i konsekwencje leksykograficzne**

Mimo powszechności anotacji morfologicznej w korpusach języków słowiańskich, obejmującej także wartość aspektu czasownika, żaden z tych korpusów nie przyporządkowuje wzajemnie odpowiedników aspektowych. Przyczyną tego stanu rzeczy nie jest wieloznaczność akcjonalna czasowników, bo nie przeszkadza ona układać w pary czasowniki w słownikach. Tagowanie par aspektowych w korpusie jest bardzo pracochłonne, ale możliwe jako automatyczne przepisanie wartości z bazy czasowników. Ta baza nie może być prostą adaptacją układu par z istniejącego słownika, ponieważ, jak zostanie pokazane w referacie, żaden słownik nie jest pod tym względem konsekwentny. W referacie zostaną przedstawione założenia tagowania par aspektowych w ramach międzynarodowego projektu poświęconego aspektowi. Procedura musi zmierzyć się z problemami definicji pary aspektowej, niejednoznaczności lematów czasownikowych oraz różnych typów formalnych odpowiedników. W mniejszym korpusie można też otagować ręcznie użycia czasowników ze względu na szczegółowe znaczenia aspektowe. Korpus z otagowanymi odpowiednikami aspektowymi otwiera zupełnie nowe perspektywy badań aspektologicznych i badań statystycznych w leksyce i w tekście.

Marek Łukasik, **The Notion of Quality in Polish Terminography**

The notion of quality, as it is used in metalexigraphic discussions, seems to be a convenient umbrella term in the assessment of a variety of dictionary attributes. However, the concept has not been comprehensively defined, and its core meaning can only be inferred from other, usually broad and fuzzy notions, such as 'user friendliness' or 'usefulness'. Since the overarching aim of lexicography is to produce ever better dictionaries, it is necessary to delineate the notion in question and identify its core characteristics, so as to introduce scientific rigour in evaluative lexicographic studies.

This paper takes a narrow perspective and focuses on the notion of quality in Polish specialised lexicography. In particular, the study attempts to distil characteristics central to the concept considered throughout the modern history of Polish specialised dictionary-making, i.e. since the mid-19th century. To this end, literature review as well as analysis of existing specialised dictionaries are undertaken. This allows the author to formulate a provisional definition of quality in specialised lexicography and demonstrate its relative stability throughout the period investigated.

Anna Majewska-Tworek, Monika Zaśko-Zielińska, **Opis leksykograficzny jednostki mówionej. Refleksje na kanwie badań nad *no* i *właśnie* z wykorzystaniem korpusów polszczyzny mówionej**

Analiza leksemów *no*, *właśnie*, *jakby*, *znaczy* w wypowiedziach oficjalnych (korpus GeWiss) i nieoficjalnych (zasoby NKJP i Spokes) wykazała, że współczesne słowniki języka polskiego nie uwzględniają wszystkich istotnych funkcji, w których występują zbadane jednostki. Celem referatu jest przedstawienie przykładowych luk w opisie leksykograficznym wyrazów o wysokiej frekwencji w polszczyźnie mówionej, a także metodologicznych warunków koniecznych do spełnienia przy opracowywaniu znaczenia oraz funkcji jednostki mówionej. Spełnienie tych warunków, niektórych postulowanych przez badaczy od dawna, jest możliwe dzięki wykorzystaniu odpowiednio opracowanych korpusów polszczyzny mówionej.

Małgorzata Marcjanik, **Dwujęzyczne słowniki językowego *savoir-vivre*'u**

Przedmiotem artykułu jest omówienie doświadczeń leksykograficznych powstałych w trakcie pisania w ramach projektu badawczego polsko-niemieckiego słownika językowego *savoir-vivre*'u. Główny problem badawczy to niemiecka ekwiwalencja funkcjonalna polskich zwrotów grzecznościowych. Metodologia badań oparta jest na założeniach pragmatyki kulturowej. Autorka skupi się na omówieniu podstawowych różnic, przede wszystkim kulturowych i pragmatycznojęzykowych, między polską i niemiecką grzecznością językową. Omówione zostaną takie problemy, jak: różne w polszczyźnie i w niemczyźnie strategie grzecznościowe, w tym polska strategia podwładnego i strategia męskiej kurtuazji; polski i niemiecki system adresatywny; możliwość stopniowania uprzejmości w polskich aktach prośby i częstowania oraz problem niemieckiej ekwiwalencji; wpływ czynników społeczno-politycznych na funkcjonowanie form adresatywnych. Na zakończenie została sformułowana teza, że powstawanie tego typu dwujęzycznych (dwukulturowych) słowników miałyby wpływ na zoptymalizowanie komunikacji międzykulturowej.

Paulina Michalska-Górecka, **Nazwy wyznawców poszczególnych religii w *Słowniku polszczyzny XVI***

wieku w ujęciu leksykograficznym

Celem referatu jest omówienie nazw wyznawców religijnych uwzględnionych w *Słowniku polszczyzny XVI wieku*, funkcjonujących w okresie dynamicznej sytuacji religijnej będącej konsekwencją ruchów reformacyjnych i powstania Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Ponadto celem jest odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu tak znaczne zróżnicowanie konfesyjne Rzeczypospolitej XVI wieku zostało odzwierciedlone w nazwach wyznawców religijnych istniejących w polszczyźnie tego okresu. Analizie zostały poddane nazwy mężczyzn i kobiet będących wyznawcami poszczególnych konfesji oraz odłamów, a także nazwy ogólniejsze, pokazujące wzajemny stosunek przedstawicieli tychże konfesji. Zebrany wykaz nazw wyznawców religijnych składa się z około 300 leksemów. Tylko 8 nazw odnosi się do kobiet, co stanowi niecałe 4% całego zbioru.

Zebrany materiał pozwoli również ukazać możliwości i ograniczenia wynikające ze sposobu jego opracowania w omawianym leksykonie, wynikające z wciąż trwających prac nad jego ukończeniem, co skutkuje różną postacią opracowania materiału: hasło słownikowe – kartoteka podstawowa – kartoteka dodatkowa.

Tomasz Michta, **Najnowsze angielsko-polskie i polsko-angielskie słowniki offline – próba podsumowania**

Jeszcze około 50 lat temu sformułowanie *słownik papierowy* nie było szczególnie przydatne ani (meta)leksykografom, ani tym bardziej użytkownikom słowników. Wyraz *słownik* odnosił się wówczas zasadniczo do szczególnego typu opracowania leksykograficznego w formie papierowej. Pojawienie się słowników elektronicznych i stopniowy wzrost ich popularności sprawiły, że obecnie rozróżnienie: słownik papierowy – słownik elektroniczny stało się oczywistością i w sposób trwały poszerzyło współczesną typologię słowników. Ważniejsze jest jednak to, że słowniki elektroniczne stwarzają nowe szanse wydawcom, metaleksykografom, leksykografom i użytkownikom oraz stawiają przed nimi nowe wyzwania.

Chociaż trudno kwestionować sukces słowników elektronicznych, w literaturze metaleksykograficznej (zwłaszcza polskojęzycznej) poświęcono im stosunkowo niewiele miejsca. Na tle innych wątków poruszanych w publikacjach metaleksykograficznych wyróżnia się kwestia wyposażenia słowników elektronicznych w funkcje, których nie można zrealizować w słownikach tradycyjnych.

Celem referatu jest dokonanie analizy szczególnego typu słowników elektronicznych, jaki stanowią słowniki komputerowe offline, rozumiane tu jako słowniki elektroniczne przeznaczone do uruchamiania na komputerach osobistych (stacjonarnych i przenośnych) i niewymagające połączenia z Internetem do prawidłowego funkcjonowania. Zestaw słowników objętych analizą obejmuje najnowsze słowniki angielsko-polskie i polsko-angielskie wydane po roku 2000. Referat uwzględni ogólną charakterystykę badanych słowników, która dotyczy m.in. ich chronologii oraz ogólnej liczby w badanym przedziale czasu, lecz koncentruje się na przedstawieniu, porównaniu i ocenie tych funkcji, które są właściwe tylko słownikom elektronicznym.

Donata Ochmann, **Miejsce regionalizmów w słowniku ogólnym**

Współczesne myślenie o leksyce regionalnej jako ważnej składowej polszczyzny literackiej, będącej przejawem bogactwa i pluralizmu kultur regionalnych (małych ojczyzn), jest swego rodzaju novum. Żywotność i ujawnianie się nowych regionalizmów stanowi bowiem zaprzeczenie dawniejszych diagnoz (przekładających się na praktykę leksykograficzną), u których podstaw stało założenie o wzrastającej unifikacji polszczyzny, ujmowanej w pojęciu integracja językowa.

Dostrzeganie społecznej roli regionalizmów wiąże się z koniecznością ich odnotowywania w słowniku ogólnym, ze względu na emblematyczność, kulturotwórczość, wreszcie frekwencję tekstową tej warstwy leksyki. Analiza słowników ogólnych z odniesieniem do specjalistycznych opracowań leksyki regionalnej ukazuje, że opis regionalizmów w powojennych słownikach języka polskiego jest niezadowolający, zarówno pod względem ilości i proporcjonalności tej grupy słownictwa, jak i jakości informacji słownikowej (kwalifikacja geograficzna, stylistyczna, opis znaczeniowy). Wynika to ze wspomnianego lokowania ich w recesywnych sferach leksyki, a nierzadko z obiektywnych trudności, np. rugowania słownictwa regionalnego z mediów i literatury.

Referat będzie próbą usystematyzowania zagadnienia, podsumowania dotychczasowych cząstkowych obserwacji w tym zakresie oraz sformułowania postulatów dotyczących kryteriów doboru i opisu regionalizmów w słowniku ogólnym, a w konsekwencji odejścia od anachronicznej, protekcyjnej postawy leksykografów w stosunku do tego grupy leksyki, a tym samym jej użytkowników.

Katarzyna Osior-Szot, **Semantyczne typy trójek aspektowych – perspektywa współczesna na podstawie wybranych słowników języka polskiego**

W procesie rozwoju kategorii aspektu słowiańskiego istotnym i naturalnym etapem było wyodrębnienie się trójek aspektowych w następującym układzie chronologicznym: czasownik rdzenny niedokonany (simplex) – wtórne perfektivum prefiksalne (pozwalające na skonkretyzowanie rodzaju akcji) – wtórne imperfektivum

sufiksalne, tak jak w przykładzie *robić – zrobić – zrabiać*. Następnym krokiem rozwojowym to zanik wtórnego czasownika niedokonanego (*zrabiać*), jednak nie w każdej trójce ten człon zanikł. Pozostałe w użyciu trójki aspektowe (na przykład *tworzyć – stworzyć – stwarzać*) nakierowują nas zatem na pytanie, dlaczego wtórne imperfektivum nie uległo redukcji i jaką funkcję potrzebną użytkownikom języka pełni. Powody odnoszą się do przesłanek semantycznych, stąd też kolejnym krokiem może być rozważenie, czy pod względem znaczeniowym pozostałe trójki wykazują podobieństwa (a jeśli tak, to jakie). W moim referacie będę rozważać to zagadnienie, wykorzystując jako materiał źródłowy listę leksemów z różnych słowników współczesnych, uszeregowanych w trójki aspektowe. Podejmę się także posegregowania tego zbioru na poszczególne typy trójek aspektowych w oparciu o kryteria semantyczne.

Bożena Matuszczyk-Podgórska, **W sprawie redakcji I wydania Słownika języka polskiego S. B. Lindego (1807–1815)**

W świetle obecnego stanu badań nad *Słownikiem języka polskiego* S. B. Lindego nie ma wątpliwości, że przygotowany przez Lindego w Wiedniu rękopis słownika został przed opublikowaniem w Warszawie poddany gruntownej redakcji. Konfrontacja zachowanego fragmentu rękopisu (20%) z wersją drukowaną pokazuje, jak daleko sięgały przeprowadzane zmiany. Wersja drukowana jest nie tylko współczesniejszą wersją rękopisu. Celem najważniejszych zmian było „przerobienie” czysto opisowego słownika historycznego na normatywny słownik narodowy. Powstaje pytanie, kto był redaktorem pierwszego polskiego słownika języka polskiego?

Barbara Pędzich, **Znaczenie, zakres i zastosowanie terminu socjoleksykografia**

Termin *socjoleksykografia*, raczej nieużywany w polskiej leksykografii, pojawia się w ostatnich latach w literaturze obcojęzycznej z tego zakresu. Szczególnie rozpowszechniony jest w pracach językoznawców rosyjskich. Na temat znaczenia i zastosowania tego terminu (ros. *социолексикография*) piszą np.: Г. Рябичкина (m.in. *Теоретические аспекты разработки социолексикографического инструментария*, 2008), Н.Х. Хаджаева (*Социолексикография как отрасль лингвистики*, 2009) czy Е. Метельская (*К вопросу об истории развития социолексикографии...*, 2010). Jak wynika z wymienionych i innych licznych prac poświęconych tej tematyce, przedmiotem socjoleksykografii jest głównie słownikowy opis leksyki środowiskowej (teoretyczne i praktyczne aspekty tego opisu, a także porównywanie ze sobą różnojęzycznych słowników porządkujących leksykę socjolektalną – tzw. *socjoleksykografia komparatywna*). Obiektem refleksji socjoleksykograficznej może być nie tylko słownik socjolektu, lecz także opis wyrazów środowiskowych w słowniku ogólnym.

Celem referatu jest m.in. rozważenie, czy termin *socjoleksykografia* mógłby być użyteczny w leksykografii polskiej, w pracach dotyczących słownikowego opisu socjolektów. To tematyka niebędąca jeszcze przedmiotem pogłębionych badań, ale zasługująca na uwagę: obejmująca np. historię słownictwa socjolektalnego, metodologię tworzenia słowników leksyki środowiskowej i nowe tendencje w tym zakresie. Trzeba jednak zaznaczyć, że w niektórych pracach anglojęzycznych można się spotkać z nieco innym rozumieniem rozpatrywanego terminu. Socjoleksykografię (ang. *sociolexicography*) traktuje się czasem jako naukę, którą interesuje odzwierciedlenie procesów społecznych w słownikach (zob. np. U. Busse, *Lexicography as a Sing of the Times. A Study in Socio-lexicography*, 2002), a także słownik rozpatrywany w odniesieniu do trzech czynników: autora, użytkownika i społeczeństwa (tzw. „trójkąt socjoleksykografii”, zob. X. Chaolong, *The Construction and Explanation of the Triangle of Sociolexicography*, 2014). Zamierzeniem referatu jest próba zebrania i uporządkowania rozważań na temat *socjoleksykografii* z uwzględnieniem obu wymienionych sposobów rozumienia tego terminu.

Tadeusz Piotrowski, **Pierwsze słowniki dwujęzyczne z językiem polskim i językami słowiańskimi i bałtyckimi**

Dzieje dwujęzycznej leksykografii z językiem polskim i językami klasycznymi oraz zachodnimi – łacińskim, niemieckim, francuskim, angielskim (w kolejności chronologicznej ukazywania się słowników) – są dobrze opracowane w szeregu monografii, niektóre z nich są wprost monumentalne (jak monografia Mirosławy Podhajeckiej), choć brak dzieła syntetycznego, które by zbierało i interpretowało dane na szerszym tle. Dopiero zaś na takim szerszym tle można by spróbować pokusić się o sformułowanie uogólnień. Brak natomiast opracowań dla języków, które zbiorczo nazwę niezachodnimi, w znakomitej większości słowiańskich. W referacie omówię skrótowo, na tle historii kultury polskiej, możliwe przyczyny tego stanu rzeczy, a także przedstawię pierwsze słowniki z językiem polskim oraz litewskim, rosyjskim, czeskim i ukraińskim (także w kolejności chronologicznej). Każdy słownik zostanie omówiony na tle kulturowych i politycznych relacji użytkowników danego języka z użytkownikami polskojęzycznymi, biografii autorów, możliwych źródeł leksykograficznych. Ponadto przedstawię wyimki, z komentarzem, z ich wersji elektronicznych.

Mirosława Podhajecka, **Władysław Kierst – leksykograf zagubiony w wichrach historii**

W historii leksykografii polsko-angielskiej i angielsko-polskiej do połowy XX wieku można znaleźć kilka słowników, które stanowiły ambitne przedsięwzięcia leksykograficzne. Jednym z nich był *Słownik angielsko-polski i polsko-angielski* (1926–1928) Władysława Kiersta, wydany w warszawskiej oficynie Trzaski, Everta i

Michalskiego. Już wcześniej znane były dwa mniejsze opracowania Kiersta, z których pierwszy ukazał się w 1895 w Lipsku, a drugi – w latach 1915–1916 w Warszawie. Mimo tak znaczącego dorobku leksykograficznego na próżno dziś szukać informacji o autorze w źródłach drukowanych. Kwerendy archiwalne pozwoliły w pewnym stopniu odtworzyć życiorys Kiersta, który – jak się okazuje – był tak skomplikowany jak czasy, w jakich przyszło mu żyć i pracować. Artykuł omawia słowniki na tle biografii Kiersta, odzwierciedlającej dramatyczne losy Polaków na przełomie XIX i XX wieku. Niestety, na wiele kluczowych pytań wciąż brakuje odpowiedzi.

Patrycja Potoniec, **Encyklopedia w słowniku – definicja słownikowa jako źródło wiedzy (wszelakiej?)**

Przedmiotem mojej analizy będą definicje w słownikach historycznej polszczyzny. Z założenia (na co wskazują przyjęte zasady redakcyjne opisywane w instrukcjach i wstępach do słowników) w definicjach takich mają być zawarte tzw. informacje encyklopedyczne, które w słownikach języka współczesnego są wykluczane (por. W. Doroszewski: „miejszem odpowiednich wiadomości jest encyklopedia” – *Wstęp do Słownika języka polskiego*, s. XXX).

Przygotowując definicje encyklopedyczne, leksykograf natrafia na problemy związane przede wszystkim z fragmentarycznością danych, na podstawie których wyciągane są wnioski, oraz ograniczonym zasobem wiedzy o epoce – jej kulturze materialnej, paradygmacie naukowym, obyczajach itp., także rozpowszechnionej wówczas wiedzy o świecie, a przede wszystkim sposobach postrzegania i opisywania rzeczywistości.

W samym formułowaniu definicji encyklopedycznej zasadniczym problemem jest jej zakres. Należy rozstrzygnąć, z jednej strony, jak szczegółowa powinna ona być, a z drugiej, na jakim poziomie ogólności można jeszcze uznawać ją za wartościową. Deklarując naukowy charakter dzieła leksykograficznego i nadając mu postać kompendium wiedzy, twórcy słowników historycznej polszczyzny kierują je (zgodnie z informacjami podawanymi we wstępach) do badaczy zajmujących się różnymi dziedzinami wiedzy w obrębie nauk historycznych.

Z całą pewnością zakładać można, że bogactwo materiału językowego dostarczanego przez słownik może być wykorzystywane przez naukowców różnych specjalności, należy jednak rozważyć, czy (i jak) mogą oni skorzystać z przygotowanych przez leksykografów definicji encyklopedycznych. Jak wszystkie definicje w słownikach, umożliwiają one rozumienie i analizę języka epoki i konkretnych tekstów dawnego piśmiennictwa, dostarczając podstawowej przynajmniej wiedzy o rzeczywistości pozajęzykowej.

Definicje encyklopedyczne bazują na metodologiach właściwych nauk, korzystając z funkcjonującego w nich aparatu pojęciowego, wpisują więc słownictwo historyczne we współczesny paradygmat naukowy. Formułując definicje (na podstawie wglądu w zróżnicowany materiał językowy), leksykograf wyznacza granicę między słownictwem specjalistycznym a ogólnym, wskazując przynależność do konkretnych dziedzin nauki. Jednocześnie niepełna wiedza specjalistyczna (a także charakter dzieła leksykograficznego) upoważnia go do formułowania definicji ogólnych, pozostawiających (i wskazujących) pola badawcze dla poszczególnych dyscyplin naukowych. Definicje encyklopedyczne w słowniku to więc nie tylko źródło wiedzy o rzeczywistości opisywanej w piśmiennictwie dawnym, ale i swoiste wyzwanie do podjęcia badań nad konkretnymi zagadnieniami.

Choć w słowniku dokumentacyjnym zakłada się ustalanie znaczeń wyłącznie na podstawie materiałów źródłowych, w wypadku definicji encyklopedycznych zasada ta zostaje zawieszona, zwiększając (zawsze występujące przy opracowaniu słowników dawnego języka) ryzyko nadinterpretacji materiału źródłowego i nadmiernej interferencji wiedzy i świadomości leksykografa. W definicjach encyklopedycznych systemowo zakłada się podawanie danych niewynikających z tegoż materiału, co wydaje się konieczne, jeśli słownik ma zachować funkcję objaśniania języka (m.in. przez wskazywanie desygnatów), ale powoduje sprzeczność metodologiczną, wymagającą kompromisu pomiędzy użytecznością dzieła a spójnością jego założeń.

Lidia Przymuszała, **Opis frazeologii w słowniku gwarowym Jana Karłowicza a późniejsza praktyka leksykograficzna**

Celem referatu jest pokazanie sposobu notowania i opracowania frazeologii w najstarszym polskim słowniku gwarowym: *Słowniku gwar polskich* Jana Karłowicza, a następnie omówienie miejsca związków frazeologicznych w makro- i mikrostrukturze późniejszych, dwudziestowiecznych słowników dialektalnych. Referat ma zatem pokazać tradycję leksykograficznego opracowania frazeologii w słownikach gwarowych (na przykładzie *Słownika gwar śląskich*, *Słownika gwar polskich PAN*, słownika Bernarda Sychty, *Słownika Gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur* i.in.).

Elżbieta Sękowska, **Z zagadnień makrostruktury słowników tematycznych**

Słowniki tematyczne to gałąź leksykografii mało obecna w praktyce i refleksji metaleksykograficznej. W referacie chcę poruszyć m.in. następujące zagadnienia: tradycja słowników tematycznych; polskie badania nad słownictwem tematycznym; słowniki tematyczne jedno- i wielojęzyczne: ich makrostruktura i adresaci; słownik tematyczny a słownik podstawowy; słowniki języka autorów jako rodzaj słownika tematycznego.

Katarzyna Sobolewska, **Drugie życie słownika gwarowego. Współczesne projekty edukacyjne i artystyczne promujące gwarę Warmii i Mazur**

Referat ma ukazać pewną grupę odbiorców *Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, którzy nie zawsze są filologami. Rekrutują się spośród twórców i animatorów kultury, a domeną ich działania jest internet. Wykorzystują słownik gwarowy i jego kartotekę w specyficzny sposób, a wyniki swojej pracy publikują w mediach społecznościowych na specjalnie założonych przez siebie stronach. Analiza treści odnoszących się bezpośrednio lub pośrednio do zasobów *Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, umieszczanych na tych stronach, będzie stanowiła temat mojego wystąpienia. Metody badawcze, jakie zastosuję, to wywiady z twórcami projektów internetowych i artystycznych, analiza zawartości tych przekazów oraz kręgu ich odbiorców.

Łukasz Szałkiewicz, **Bóg musi być kulą. Czy przykłady użycia w internetowym słowniku języka polskiego mogą być: interesujące? zabawne? kontrowersyjne?**

Jeśli tworzymy słownik internetowy, czyli m.in. taki, w którym leksykograf nie jest ograniczony ilością miejsca, to możemy podawać pełno- lub nawet wielozdaniowe przykłady użycia. Możemy dodatkowo założyć, że notujemy wyłącznie autentyczne przykłady. A żeby zachęcić użytkownika do zaglądania do nich, możemy dodać jeszcze jedno założenie: niech te przykłady będą interesujące, niech przynoszą dodatkową wiedzę, będą zabawne, intrygujące, może nawet kontrowersyjne.

Takie założenia, przyjęte w pracach nad popularnonaukowym *Dobrym słownikiem*, rodzą jednak wiele dodatkowych kwestii i problemów. W referacie pragnę skupić się na trzech zagadnieniach:

1. w jaki sposób przykład użycia może przekazywać dodatkową wiedzę (w szczególności uzupełniać definicję);
2. dlaczego przykład zabawny lepszy jest od niezabawnego;
3. czy należy unikać notowania nacechowanych przykładów użycia, w których mowa o tym, że np. „renault prowadzony przez pijanego kierowcę zderzył się...”, że „w *Dobczyniu* matka utopiła niemowlę”, że „*Gwóźdź* dostał wyrok dożywocia” itd. (kursywą oznaczono wyrazy hasłowe).

Konrad Kazimierz Szamryk, **Pisma Krzysztofa Kluka jako źródło leksykalne do słownika Lindego**

Pisma Krzysztofa Kluka posłużyły jako materiał językowy do *Słownika języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego (1807–1814). Prowadzone dotychczas badania pozwoliły ustalić, że Linde nie korzystał z pierwodruków wydań prac Kluka, na które powoływał się we wstępie do swojego słownika, lecz z wydań nieco późniejszych. Dzieła Kluka stanowiły jednak ważne źródło przy powstawaniu słownika.

W niniejszym wystąpieniu chciałbym przyrzeć się, w jakim stopniu i zakresie materiał z pism naukowych Krzysztofa Kluka posłużył do opracowywania haseł w słowniku Lindego. Wstępna analiza materiału pozwoliła zauważyć bowiem, że oprócz ilustracji materiałowej haseł związanych z botaniką, zoologią czy mineralogią, cytatami z dzieł Krzysztofa Kluka w słowniku Lindego zostały zilustrowane również znaczenia wyrazów związanych na przykład z realiami życia wiejskiego. Szczególnie ciekawe wydają się te leksemy, których znaczenie (lub jedno ze znaczeń) zostało zilustrowane wyłącznie materiałem z dzieł naukowych Kluka, a nie notują go (lub notują w nieco inny sposób) słowniki historyczne języka polskiego wcześniejszych okresów.

Ewa Szczęsna, **Leksykografia a komparatystryka**

Celem wystąpienia jest pokazanie relacji, w jakie wchodzi wymienione w tytule dziedziny. Wystąpienie stawia tezę, że to, co stanowi istotę jednej, jest ważnym czynnikiem postępowania badawczego w drugiej. To sprawia, że obie dziedziny są dla siebie wzajemnie przydatne, zaś rozwój jednej z nich oznacza wzbogacenie narzędzi badawczych drugiej.

U podstaw istoty leksykografii i komparatystryki zdaje się lokować coś przeciwnego. W przypadku pierwszej jest to zaznaczanie granic słów i zespołów słów (słowników), które są światami tekstowymi tworzonymi zgodnie z przyjętymi regułami zarówno w skali makro (słownik) jak i mikro (pojedyncze słowo). Jako taka leksykografia ukazuje się jako dyskurs ustanawiania, ale i wydzielenia, rozgraniczenia. Tymczasem u podstaw komparatystryki, przeciwnie, leży przekraczanie granic, rozbijanie istniejących, zamkniętych światów tekstowych i dyskursywnych, konfrontowanie ich, wprawianie w interakcję, w dialog tego, co dotychczas w dialog nie wchodziło lub wchodziło z trudem.

Paradoks polega na tym, że ta ontyczna odmienność celów i skutków nie przeszkadza we wzajemnej przydatności obu dziedzin i podejmowanych w ich ramach działań badawczych. Konfrontowanie, porównywanie jest koniecznym składnikiem postępowania leksykograficznego, bywa wręcz zasadą ustanawiania nowych słowników. Z kolei myślenie leksykograficzne i efekty działań leksykograficznych okazują się niezmiernie przydatne dla komparatystryki (zarówno w celu realizacji jej istoty, jak i w tej samej mierze, w jakiej są przydatne dla wszystkich innych dziedzin nauki). Paradoks ten zamierzam pokazać, odwołując się do własnych doświadczeń leksykograficznych – autorskich i redakcyjnych.

Michał Szczyszek, **Białe plamy leksykografii XX i XXI wieku: o projekcie słownika polskiego parlamentaryzmu XX wieku (lata 1918–2018)**

Prace trwające od kilkunastu miesięcy w zespole skupionym w IPI PAN zaowocowały powstaniem roboczego (i nadal rozwijanego) jeszcze korpusu polskiego parlamentaryzmu XX wieku. Korpus ten powstał w oparciu o stenogramy parlamentarne z lat 1918–2018 i już teraz zawiera blisko 200 mln segmentów. Na tej podstawie prowadzone są już wstępne prace analityczne nad językiem polskiego parlamentaryzmu XX wieku. Jednym z pierwszych zagadnień jest właśnie wstępna analiza leksykograficzno-leksykologiczna zgromadzonego korpusu. Aby ukazać obszerność korpusu i jego chronologiczną złożoność, analizie leksykalnej i semantycznej zostaną poddane przykładowo wyekscerpowane leksemy występujące w korpusie, mieszczące się w tematyce: historia, język, świadomość, społeczeństwo.

Planowany słownik będzie miał postać tezaury, czyli jednostki leksykalne zostaną pogrupowane w pola tematyczne według swoich znaczeń. (Na podobnej koncepcji, wzbogaconej dodatkowo o zestaw relacji semantycznych, są oparte wordnety, czyli bazy danych relacji semantycznych). W pracach nad słownikiem wykorzystane zostaną ponadto: tradycyjna koncepcja pól leksykalno-semantycznych oraz wywodząca się z nurtu kognitywizmu teoria ram interpretacyjnych (Fillmore 1982). W budowie hasła słownikowego zespół odwoła się do przyjętego w polskiej leksykografii sposobu konstruowania hasła, opartego na pracach W. Doroszewskiego (por. SJDor.). W zadaniach dotyczących przetwarzania języka naturalnego stosowana będzie metodologia lingwistyczno-informatyczna przejęta z projektu Narodowego Korpusu Języka Polskiego.

Marta Śleziak, **Koncepcja słownika hasła i sloganów politycznych XX i XXI wieku**

W Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego trwają prace nad słownikiem polskich hasła i sloganów politycznych.

Zbierany do badań materiał, który obecnie obejmuje 340 jednostek (stan na 13 kwietnia 2018), pochodzi z takich źródeł, jak: prasa (reprezentująca różne światopoglądy i różny poziom jawności przekazów, w tym wydawnictwa okupacyjne i podziemne), druki ulotne (plakaty, afisze, sztraify z hasłami propagandowymi, odezwy, ulotki wyborcze), teksty przemówień polityków i działaczy społecznych, Internet (strony internetowe polityków i partii, serwisy społecznościowe). Wykorzystane zostaną również hasła eksponowane podczas wieców i demonstracji. Przyjęta cezura obejmuje teksty pochodzące z lat 1918–2018.

Celem autorów słownika jest ukazanie zmian w strukturze hasła i sloganu politycznego na różnorodnym materiale egzemplifikacyjnym, a tym samym zwrócenie uwagi na to, że od dziesięcioleci hasło i slogan stanowią jedną z ważniejszych form zwracania się władzy do obywateli.

W wystąpieniu zostanie przedstawiona metoda pracy nad słownikiem i doboru materiału, a także opracowana przez zespół koncepcja hasła politycznego oraz budowa artykułu w słowniku.

Ewa Ulitzka, **Jeszcze o historii wydawniczej Trzaski, Everta i Michalskiego [Nowego] słownika języka polskiego**

Przedmiotem mojego zainteresowania będzie przedwojenny [*Nowy*] *słownik języka polskiego* pod redakcją Tadeusza Lehra-Spławińskiego – tym razem opisywany od strony wydawniczej i edytorskiej. W referacie chciałabym zaprezentować historię wydawniczą tego słownika (na tle losów warszawskiej Księgarni Wydawniczej Trzaski, Everta i Michalskiego) oraz prawdopodobne przyczyny zaniechania jego publikacji.

Wybrana literatura:

Lam S., 1968: *Życie wśród wielu*, przygotował do druku i posłowiem opatrzył Andrzej Lam, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.

Pieczonka M., 1993: *Księgarnia Wydawnicza Trzaska, Evert, Michalski. Działalność wydawnicza*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków.

Rudnicka E., 2014: *O kontekście historycznym oraz recepcji w polskiej metaleksykografii przedwojennego słownika języka polskiego pod redakcją Tadeusza Lehra-Spławińskiego*, „*Język Polski*” XCIV, z. 2, s. 93–103.

Walczak B., 1994: *Z wojennych strat językoznawstwa polskiego: nie ukończony Słownik języka polskiego pod redakcją Tadeusza Lehra-Spławińskiego*, [w:] *Język a współczesne społeczeństwo polskie*, red. Z. Zagórski, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 65–81.

Beata Wójtowicz, **Jak używamy słowników w XXI wieku? Z badań nad elektronicznym słownikiem suahilijsko-polskim**

Odniesienia do użytkowników i ich potrzeb pojawiały się w teoriach leksykograficznych od zawsze. Dopiero jednak w wieku XX pojawiła się głębsza refleksja i badania nad użyciem słowników stanowią obecnie najmłodszy i najbardziej rozwijający się dział metaleksykografii. Badanie zachowań i oczekiwań użytkowników słowników dla języków popularnych są prowadzone na szeroką skalę w wielu ośrodkach uniwersyteckich świata. Prym w badaniach wiodą badacze języka angielskiego, dla którego powstały najbardziej zaawansowane słowniki, mające też największą grupę odbiorców na całym świecie. Początkowo badania opierały się głównie na kwestionariuszach, współcześnie wykorzystuje się możliwości oferowane przez komputery i elektroniczny format słowników.

Szeroka literatura na temat użycia słowników angielskich wniosła wiele do leksykografii teoretycznej. Wiemy np., że główną informacją poszukiwaną przez większość użytkowników jest znaczenie słów. Dla Włochów uczących się języka angielskiego jako obcego na pierwszym etapie nauki najważniejsza jest jednak wymowa. Tego typu informacje są wykorzystywane przez leksykografów pracujących z różnymi językami. Nadal brakuje jednak szczegółowych badań nad specyfiką użycia słowników języków rzadko nauczanych. W Polsce badania nad użyciem słowników były prowadzone przez J. Tomaszczyka już w latach 70. XX wieku, dotyczyły jednak języka angielskiego. Badania nad słownikami języków egzotycznych, o ile mi wiadomo, nie były nigdy podejmowane na gruncie języka polskiego. W swoim referacie poza ogólnym odniesieniem do tematu przedstawię własne badania nad leksykografią języka suahili. Prowadziłam badania zarówno ogólne, jak i bardziej szczegółowe na podstawie nowego elektronicznego słownika suahili-polskiego analizując jego rejestr zapytań.

Marta Wrześniewska-Pietrzak, Karolina Ruta-Korytowska, Anna Wiśniewska-Jankowska, **Spojrzenie leksykograficzne na słowniki polskiego języka migowego dostępne on-line**

Przedmiotem wystąpienia będą cztery słowniki polskiego języka migowego dostępne w Internecie: 1. *Korpusowy słownik polskiego języka migowego*, tworzony przez Pracownię Lingwistyki Migowej UW; 2. *Spread the sign* – międzynarodowy słownik wybranych języków narodowych (w tym PJM), przygotowany w międzynarodowym projekcie Leonardo da Vinci w ramach Transferu Innowacji wspieranego przez Komisję Europejską za pośrednictwem Szwedzkiego Międzynarodowego Programu Biura Edukacji i Szkoleń; 3. *Multimedialny słownik języka migowego*, powstający w ramach projektu Bezpieczni Obywatele Świata Ciszey (PZG Szczecin); 4. słownik polskiego języka migowego, przygotowany w ramach projektu Migaj.eu. Omawiane słowniki różni nie tylko cel, któremu mają służyć (edukacyjny – nauczanie PJM; naukowy – opis lingwistyczny PJM; zbierane dane korpusowe), lecz również sposoby tworzenia tych słowników czy też liczba notowanych jednostek. Ponadto zauważyć można różnice w strukturze tych słowników (zarówno na poziomie makrostruktury, jak i mikrostruktury), co wpływa na przeszukiwanie każdego z opisywanych słowników. W przypadku *Korpusowego słownika języka migowego* oraz *Słownika polskiego języka migowego*, dostępnego na platformie migaj.eu, zwrócimy uwagę na sposób prezentowania informacji w definicji.